

ALEŠ MAVER

Hieronim, kronika in Konstantin

Hieronim je najpomembnejše delo na polju krščanskega zgodovinopisja nedvomno opravil s prevodom Evzebijeve kronike v latinščino. Šele s tem je bila namreč osrednjemu besedilu krščanske kronografije odprta pot na Zahod, kjer je že slabi dve desetletji po nastanku prevoda spodbudila domala poplavo izvirne dejavnosti. Hieronim se je z Evzebijevim delom srečal med svojim bivanjem na Vzhodu, kjer je v Konstantinoplu okrog leta 380 tudi nastal omenjeni prevajalski podvig. Bolje bi bilo pravzaprav govoriti o predelavi, ker Hieronim ni samo nadaljeval kronike do bitke pri Hadrianopoli 378, marveč je, kakor je bilo nekje že povedano, dopolnjeval Evzebijeve podatke vse od trojanske vojne naprej.

Eno najzanimivejših odstopanj od Evzebija v Hieronimovi kroniki predstavlja portret cesarja Konstantina Velikega. Podoba cesarja, doma z območja današnjega Niša, je v Hieronimovem besedilu bistveno drugačna kot pri Laktanciju in pomeni najbrž največjo degradacijo tega običajno vendarle pozitivnega lika v latinskem krščanskem zgodovinopisju pozne antike. Temu ne botruje le objektivni ton piščeve pripovedi, v kateri je nasploh malo privzdignjene govorice, marveč prejkone njegov nasploh odklonilni odnos do Konstantinove osebe.

Ključne besede: Hieronim, kronografija, Evzebij iz Cezareje, krščansko zgodovinopisje, Konstantin Veliki, Hipolit

Eno pomembnih središč krščanskega zanimanja za zgodovino je bil v drugi polovici 4. stoletja krožek okrog (poznejšega) rimskega škofa Damaza, ki je s svojimi epigrami na čast v Rimu pokopanim mučencem sam ustvaril nekakšen antipod Avgustovim elogijem na forumu (Zecchini 2003, 319 s.). V njegovi okolici naj bi nastala še pomembna prevoda *Vita Antonii*, s čimer je ta postala tudi vzor za zahodno hagiografijo, in Jožefove *Judovske*

vojne izpod peresa psevdo-Hegesipa. To zanimivo besedilo je izpisal (*titulavit*) Furijski Dionizij Filokal (Furius Dionysius Philocalus), ki je za Damaza izpisal omenjene epigrame na mučence. Na podlagi tega dejstva so povezovali tudi zbornik, znan pod naslovom *Kronograf iz leta 354*.¹

Najvznemirljivejša poteza zbornika je prepletanje krščanskih in poganskih vsebinskih delov. Izrazito krščanski so zgolj koledar

krščanskih praznikov, kronika papežev do nastopa papeža Liberija leta 352 (izhodišče poznejšega *Liber pontificalis*), martirologij in že navedeni prevod Hipolitove kronike z dodatki do leta 334. Ob tem delo Kronografa iz leta 354 vsebuje še topografijo Rima, seznam poganskih praznikov in rimskih konzulov, seznam mestnih prefektov od 254 naprej in popis arhivov ter kronologijo cesarjev od Cezarja naprej. V primerjavi z Laktancijevim militantnim odnosom do poganstva gre očitno za drugačen tip historiografije, ki je bila odprta za pozitivne elemente poganškega izročila, čeravno je skušal avtor s svojim kolažem žanrov vendarle pokazati na premoč nove krščanske kulture (Zecchini 1993, 19 s.). Vsekakor naj bi šlo Damazu in njegovim sodelavcem za to, da bi vzpostavili krščansko interpretacijo zgodovine ne nujno kot sovražno, marveč kot vzporedno in alternativno različico poganški.

Tu seveda nastopi Damazov tajnik in bližnji sodelavec Hieronim iz Stridona. Slednji je najpomembnejše delo na historiografskem polju nedvomno opravil s prevodom Evzebijeve kronike v latinščino. Šele s tem je bila namreč osrednjemu besedilu krščanske kronografije odprta pot na Zahod, kjer je že slabi dve desetletji po nastanku prevoda spodbudila domala poplavo izvirne dejavnosti. Hieronim se je z Evzebijevim delom srečal med svojim bivanjem na Vzhodu, kjer je v Konstantinoplu okrog leta 380 tudi nastal omenjeni prevajalski podvig. Bolje bi bilo pravzaprav govoriti o predelavi, ker Hieronim ni samo nadaljeval kronike do bitke pri Hadrianopoli 378, marveč je, kakor je bilo nekje že povedano, dopolnjeval Evzebijeve podatke vse od trojanske vojne naprej (do te je zgolj prevajal besedilo; Winkelmann 2003, 4). Pri svojih dostavkih in v nadaljevanju se je Hieronim opiral na Svetonija za dodatke pred letom 325, medtem ko naj bi za novejšo zgodovino – čisto v duhu Momiglianovih ugotovitev o krščanski recepciji sodobne poganške dejavnosti na področju historiografije, pa tudi splošnega ozračja tolerance v prvem

desetletju Teodozijeve vladavine – brez težav rabil poganska sodobnika Evtropija in Avrelija Viktorja (tako Zecchini 1993, 25). Svetonijev vzor je nedvomno navdihnil Hieronima še za prvi obširnejši prikaz krščanske literarne zgodovine v latinščini, spis *Slavni možje* (*De viris illustribus*, nastal 392/3),² ki naj bi bil s prikazom 135 pomembnih kristjanov od Petra do Hieronima samega nekaj dvojnik Svetonijevemu istoimenskemu prikazu življenja in dela pesnikov, govornikov, zgodovinarjev, filozofov in gramatikov. Kot je znano, je Evzebij literarni zgodovini namenil veliko prostora kar v okviru svoje *Cerkvene zgodovine*, kot samostojno disciplino pa jo je utemeljil šele Stridonec. Tako prevod Evzebij kot *Slavni možje* s svojimi nenatančnostmi sicer izdajata naglico, v kateri sta nastala (Luthar et al. 2006, 298).

Hieronim je za zgodovinopisje nenazadnje zanimiv zaradi svojih neuresničenih načrtov. Že v uvodu h *Kroniki* je izrazil mnenje, da bi bilo potrebno Gracijanovo in Teodozijevo vladavino oziroma čas po 378 obdelati na obširnejši način (*latioris historiae stilo*). Poudarek na najnovejši zgodovini bi vsekakor kazal na to, da je imel Hieronim v mislih kaj v slogu klasičnih historiografskih zgledov, a do uresničitve projekta ni prišlo (Zecchini 2003, 320). Podobno neuresničen je ostal drugi projekt, z mislijo na katerega se je ubadal v desetletju po izdaji *Kronike*, namreč projekt velike cerkvene zgodovine, napovedan v prvem poglavju njegovega *Malhovega življenja* (*Vita Malchi*, nastalo pred 393; Zecchini 2003, 319 z op. 5). Nezanemarljiv ali morda kar ključen pa je Hieronimov vpliv na Orozija, ki ga je Avguštin poslal k njemu v Palestino (Rohrbacher 2002, 136 s.). Od njega je prezbiter iz Brakare lahko pobral marsikaj: zamisli o *translatio imperii* in o položaju Rima v svetovni zgodovini, pa tudi dokončno izoblikovano teologijo Avgusta, ki je zanj tako zelo značilna.

Dokončno izoblikovanje navedenih zamisli in njihovo prelitje v veliko zgodovinopisno delo so Hieronimu in Oroziju seveda narekovali že povsem drugi časi, kakor so bili tisti ob

nastanku Stridončevega prevoda Evzebij. To novo, za krščanstvo, predvsem pa za zahodni del cesarstva znova težje obdobje se je začelo nakazovati že kmalu po smrti za mnoge kristjane idealnega cesarja Teodozija.

PREDZGODOVINA HIERONIMOVE KRONIKE

VHieronimovem zgodovinskem opusu pripada torej osrednje mesto njegovi predelavi Evzebijeve *Kronike*. Zato si je vredno ogledati tudi njeno predzgodovino.

Avstralski zgodovinar Brian Croke je za »semenišče« krščanske kronografije, prve samostojne zgodovinske literarne vrste, ki se je razmahnila med kristjani, razglasil izrazito intelektualno usmerjeno okolje Origenove šole v Aleksandriji (Croke 1983, 123).

Da se zgodovina krščanskega zgodovinskega pisja začne prav s kroniko, ni le posledica dobrega humusa za njen razmah v spisih apologetov in v škofovskih seznamih kot dokazu apostolskega nasledstva in s tem pravovernosti, marveč je svetovna kronika tudi najbolje odslikavala krščansko podobo sveta in svetovne zgodovine kot enkratnega (ne ciklično se ponavljajočega) dogajanja, ki se je začelo s stvarjenjem in se bo nujno zaključilo s poslednjo sodbo (kot je dobro poudaril Fuhrmann 1998, 83). Ne gre prezreti niti globljih znotrajkrščanskih razlogov za razmah kronografije. Slednji so bili po eni strani povsem praktične narave, saj spreobrnjenci v krščanstvo (katerih število je bilo v obravnavanih časih, kot prostodušno priznava Origen v *Contra Celsum* 8,69, še dokaj zmerno), če so bili poprej pogani, o svetopisemski in krščanski zgodovini niso vedeli ničesar. Nujno je bilo torej že iz katehetskih in pedagoških ozirov vključiti judovsko in krščansko zgodovino v poganski okolici dobro (in edino) znano grško-rimsko zgodovino. Šele z vstopom v krščansko skupnost je spreobrnjenec sploh začel misliti v pojmih univerzalne zgodovine (Momigliano 1963, 61 s.).

Po drugi strani je bilo pisanje krščanskih kronik od začetka vedno, pozneje pa pogosto nekak dialog z milenarističnimi naziranjmi v krščanski teologiji in s pričakovanjem (bolj ali manj hitrega) konca sveta. Kronografi so torej bodisi dokazovali, da je konec blizu (in v milenaristični optiki tudi tisočletna vladavina pravičnih s Kristusom, kot jo je napovedal Irenej v *Adversus haereses* 5,28), bodisi da ga še ne bo tako kmalu ali da ga sploh ni moč napovedati. Ključno vlogo je v večini zgodnjih kronik odigrala že iz *Barnabovega pisma* in od Ireneja znana in zgoraj omenjena shema človeške zgodovine kot ustreznice šestim dnem stvarjenja (ob mobilizaciji navedbe iz 90. psalma, da je tisoč let pred Bogom kot en dan), kar naj ne bi bilo brez zveze z odmevi iranskih zoroastrističnih spekulacij v grško-rimskem svetu.

Po povedanem ni nič čudnega, da je bil sprožilni moment za nastanek prve krščanske svetovne kronike po vsej verjetnosti povečano pričakovanje konca sveta na prelomu 2. in 3. stoletja, ko so v večjem obsegu divjala lokalna preganjanja kristjanov pod cesarjem Septimijem Severom, ki so spodbudila tudi precejšen del Tertulijanovega apologetskega pisanja (čeprav sam za preganjanje ni krivil cesarja, ki ne nastopa niti pri Laktanciju v *Smrtih preganjalcev*, a se je pozneje vseeno znašel v kanonu desetih preganjanj; prim. Inglebert 1996, 89).

O prvem kronografu po imenu Juda, ki naj bi se mu kot mnogim drugim zaradi težkih časov zazdel Antikristov prihod pred vrati, vemo le to, kar nam o njem pove Evzebij.³ Svoj spis naj bi naslonil na shemo sedemdesetih tednov preroka Daniela in ga zaključil z desetim letom Septimijeve vladavine, tj. z letom 202 po Kr.

Veliko otipljivejši sta naslednji kroniki, ki sta bržčas obe izšli iz potrebe po zavrnitvi teze o skorajšnjem koncu sveta. Vendar zato njunih avtorjev še ni moč imeti za antimilenarista, kot se pogosto bere. Oba sta namreč prepričana zagovornika Irenejeve sheme šestih dni.

Prvi med njima, Sekst Julij Afrikan, sodi verjetno med najvznemirljivejše in najmanj tipične zgodnjekrščanske postavbe (prim. Luthar et al. 2006, 198). Rodil se je okrog leta 160 v Jeruzalemu, se udeležil vojnega pohoda Septimija Severa proti Osroeni in bil očitno v zelo dobrih odnosih s cesarjem Aleksandrom Severom, za katerega naj bi uredil knjižnico Panteona. Njegova zanimanja naj bi nikakor ne bila zgolj teološke, marveč prej splošno znanstvene narave. Za sam nastanek njegove kronike, ki jo navajajo pod naslovoma *Chronographiae* ali *De temporibus*⁴ in je po Fotiju obsegala pet knjig, je bil bržkone odločilen Julijev obisk Origenove katehetske šole v Aleksandriji pred letom 221; aleksandrijski teolog naj bi poznejšega kronografa povsem začaral (Croke 1983, 119).

Kmalu po tem obisku nastali spis se je kot vse krščanske kronike iz pionirskega obdobja začel s stvarjenjem sveta in je sprva segal do leta 221 po Kr., pozneje pa je avtor dopisal še nadaljevanje do smrti rimskega škofa Poncijana septembra 235 (Meinhold 1967, 82). Svojo milenaristično usmeritev je potrdil s sprejemom sheme šestih tisočletij in s svojim pričakovanjem tisočletnega kraljestva pravičnih, ki naj bi jim sledila. Bistvena novost pa je bila, da je Kristusovo rojstvo datiral v sredo šestega tisočletja, v leto 5500. Na podlagi tega je lahko tudi zavrnil domneve o bližnjem koncu sveta, saj je do konca tisočletja ob takšni dataciji Kristusovega rojstva manjkalo še kar nekaj časa.

Drugo pomembno poslanstvo svoje kronike je avtor videl v tradicionalnem opraviilu apologetov, pri katerih se je navdihoval, namreč v dokazovanju starosti judovsko-krščanskega izročila. Spričo povedanega je razumljivo, da je v njegovem delu precej bolje zastopano obdobje pred Kristusom kot po njem. Vsekakor pa je za dosego svojega namena Afrikan moral povezati svetopisemsko in posvetno, tj. grško-rimsko zgodovino in zgodovino orientalskih ljudstev.

Omeniti je potrebno še, da *Chronographiae* niso bile analistično kronografsko delo kot

poznejša Evzebijeva kronika, marveč so prinašale sezname ujemanj med krščansko in pogansko zgodovino in genealogij. Zanje je avtor črpal iz Svetega pisma in iz grških ter orientalskih virov, med katerimi so bili Aleksander Polihistor, Egiptčan Maneton in Kastor z Rodosa (Croke 1983, 121).

Kronika Julija Afrikana se je ohranila le v fragmentih, vendar je njen vpliv na Evzebija in potemtakem na vso krščansko kronografijo nezanemarljiv. Nekateri njenemu avtorju pripisujejo celo izum za Evzebija tipičnih vzporednih stolpcev za prikaz kronologije različnih ljudstev (drugi zasluge zanje lepijo zgoraj omenjenemu Kastorju; Momigliano 1963, 64).

Skoraj sočasno z drugo različico *Kronografij*, okrog leta 234, v času cesarja Aleksandra Severa, je svojo izjemno vplivno kroniko sestavil plodovit, iz Male Azije izvirajoči in v Rimu delujoči prezbiter Hipolit,⁵ še eden Origenovih znancev (Croke 1983, 121), ki je bil pod cesarjem Maksiminom Tračanom skupaj s škofom Poncijanom izgnan na Sardinijo, kjer je kmalu umrl. Tudi po usmeritvi se njegov spis ne razlikuje bistveno od predhodnikov, saj ravno tako kljub milenarističnemu osnovnemu sporočilu in shemi šestih tisočletij skuša umiriti glasnike bližnje paruzije.

S to temo se je Hipolit obširno spopadel že v obsežnem, štiri knjige obsegajočem *Komentarju k Danielu*, kjer je v 4,8-10 zavrnil domneve prenapetežev, ob čemer je že izrekel veliko pomembnih misli za poznejše zgodovinopisje. Tako je v omenjenih vrsticah ob Danielovem besedilu razvil dosledno teorijo o štirih kraljestvih, med katera je ob zadnjem, rimskem, štel še babilonsko, perzijsko in grško (gl. Zecchini 1993, 18). Zanimiva in za Evzebijev koncept cerkvene zgodovine ne nepomembna je njegova teza, da so bila prva tri kraljestva – kraljestva enega, navznoter enotnega ljudstva, medtem ko naj bi v rimskem ljudstvu, nosilcu zadnjega imperija, Satan zbral pripadnike vseh ljudstev za boj zoper Kristusovo ljudstvo (ki je pozneje glavni predmet Evzebijeve

zgodovine), spričo česar je pod Rimljani tudi prišlo do splošnega popisa prebivalstva, da bi na ta način Kristusovi sovražniki dobili pregled nad tem, kdo je pripadnik njegovega ljudstva.⁶ Vsekakor pa naj bi do Antikristove vladavine in njej sledečega drugega Kristusovega prihoda po Hipolitu skladno z utrjenim izročilom prišlo šele čez nekaj časa.

V kroniki, kjer je zbral podrobnejše dokaze za svoje trditve, se pokaže, da se bo to zgodilo čez nekako tri stoletja, ker je Kristusovo rojstvo ravno tako kot predhodnik postavil v sredo šestega tisočletja, v leto 5500 po stvarjenju, s katerim začenja svoje pisanje. Ker ga je kot duhovnika iz pastoralnih nagibov bolj kot Afrikana vodila želja po vključitvi svetopisemskih zgodovinskih dejstev v poganom domače zgodovinsko izročilo, je bilo njegovo delo morda prijaznejše za bralca brez bibličnega predznanja (Croke 1983, 121). Poznejšo kronografijo je obogatil še s toposom, da namerava s svojim pobijanjem nevednosti služiti služabnikom resnice. Novost v primerjavi z avtorjem *De temporibus* so navsezadnje izračuni velike noči in sezname škofov, kjer pa še ni dodal letnic. Njegovo omalovaževanje Rima, razvidno recimo iz *Komentarja k Danielu*, se kaže v dejstvu, da je sezname rimskih cesarjev priobčil zgolj v dodatku. Kljub pravkar povedanemu Zecchini meni, da je v osnovnem Hipolitovem prizadevanju, postaviti temelje univerzalni zgodovini s krščanskim predznakom, v kateri bi bili enakomerno zastopana svetopisemsko in klasično izročilo, moč čutiti odmeve tolerantne in za kulturni razcvet krščanstva ugodne klime vladavine Aleksandra Severa (Zecchini 1993, 18).

Čeprav se grški izvirnik Hipolitovega dela ni ohranil, je bil njegov vpliv izjemen. Nastali so številni latinski prevodi z nadaljevanji, med katerimi je najbolj znano tisto do leta 334, vključeno v zbornik anonimnega Kronografa iz leta 354, o katerem bo še nekaj govora. Na to, da so vanj vključili kroniko, temelječo na Hipolitovi in ne na bolj sveži Evzebijevi kroniki, naj bi po Zecchinijevem mnenju

vplival tudi njen rimski izvor (prav tam). In čeravno je pozneje Evzebijev zgled prevladal, so bizantinske kronike (in nekatere latinske zahodne, npr. kronika Sulpicija Severa) vseskozi ohranjale spomin na Hipolita s tem, da so se začenjale s stvarjenjem in ne z Abrahamom, kakor je svojo kroniko začel škof iz Cezareje (Winkelman 2003, 20).

Po Hipolitu je kronografska dejavnost kristjanov za kar nekaj časa zamrla. Vendar je v Cezareji v stik z Origenovo, za vznik kronografije tako pomembno dediščino, prišel Evzebij, ki ni postal le klasik krščanske kronografije, marveč tudi začetnik dveh drugih tipično krščanskih zgodovinopisnih literarnih vrst.

KRONIKA EVZEBIJA IZ CEZAREJE

Tretjo krščansko kroniko, ki je v poznejših stoletjih postala zgled za vsa podobna dela od Sirije do Irske in ki jo je prevedel in predelal Hieronim, je imel na vesti Evzebij iz Cezareje. Čeprav je datacija dela v rosno avtorjevo mladost (celo v leta 276/77) verjetno prezgodnja, je prva izdaja zanesljivo izšla še pred začetkom velikega preganjanja, verjetno 303. V drugi izdaji (ki so jo nemara oskrbeli šele Evzebijevi učenci po njegovi smrti; tako Luthar et al. 2006, 298) so dodani še podatki do Konstantinove dvajsetletnice vladanja v letih 325/6. Žal se to pomembno delo ni ohranilo v grškem izvirniku, marveč le v armenskem prevodu (ob grških fragmentih pri bizantinskih zgodovinarjih), drugi del pa tudi v precej svobodni Hieronimovi predelavi, ki jo je cerkveni učitelj iz Stridona sam nadaljeval do bitke pri Hadrianopoli 378, že prej pa je iz svojega dodal marsikaj, predvsem kar zadeva rimsko zgodovino; kljub povedanemu naj bi bila razporeditev njegove predelave bližja izvirniku od tiste v armenski različici (Winkelman 2003, 4-5).

Nenadomestljivi pomen slednje je v dejstvu, da se je samo tam ohranil prvi del Evzebijeve kronike, prevetritev kronologije posameznih, v drugi, tabelarični del

vključenih ljudstev, med katerimi so se na začetku znašli Kaldejci in na koncu Rimljani, vmes pa še Asirci, Medijci, Lidijci, Perzijci, Judje, Egipčani in Grki (prav tam, 19).

Drugi del kronike so predstavljali t. i. *Kanoni*, pregled svetovne zgodovine v vzporednih stolpcih za posamezna ljudstva.

V primerjavi s predhodniki je bil Evzebijev izdelek nedvomno korak naprej. Čeprav je priznaval konec sveta kot realen dogodek v času in ob koncu življenja pred njim celo napovedoval eshatološko »zlatο dobo«, med katero naj bi vladali pripadniki Konstantinove dinastije, je bil vendarle nasprotnik misli o tisočletnem kraljestvu pravičnih (Chesnut 1986, 164-166), zaradi česar je drugače kot Julij Afrikan in Hipolit izhajal iz antimilenarističnih predpostavk in napovedi konca sveta ni vključil v svojo kroniko. Druga bistvena inovacija, ki se vsaj na Vzhodu ni nikoli prijela (a tudi ne v zahodnih kronikah poznega 4. in zgodnjega 5. stoletja, ki niso bile nadaljevanje predhodnikov; Winkelmann 2003, 20), je bila, da zaradi znanstvene neoprijemljivosti začetka sveta svojega besedila ni začel s stvarjenjem sveta, marveč šele z Abrahamovim rojstvom oziroma z letom 2016/15 pred Kr., kar je Kristusovo rojstvo postavilo v leto 5200 po tem (Luthar et al. 2006, 298).

Metodološko so ključen Evzebijev prispevek še vzporedni stolpci, v katere je razvrščal zgodovinske podatke, zadevajoče posamezna ljudstva (čeprav so nekateri izum sam pripisovali že njegovim predhodnikom; Momigliano 1963, 63). Začel je s tremi stolpci, posvečenimi Hebrejcem, Asircem in Egipčanom. Nato je dodajal vedno nove stolpce, katerih število se je proti sodobnosti začelo znova zmanjševati. Na koncu sta ostala samo še stolpca rimskih cesarjev in perzijskih kraljev (Croke 1983, 125). S takšnim konceptom je Evzebij po Hipolitovih sledih kot prvi v zgodovini sinhroniziral zgodovino vseh znanih ljudstev (prav tam, 124).

Z zakladnico podatkov, ki jo je Evzebijeva kronika vsebovala, je kristjanom prišla prav takoj po nastanku. Med poznoantičnimi

krščanskimi pisci jo je – seveda v Hieronimovem prevodu – bržčas največ rabil Avguštin za zgodovinski del svojega *Božjega mesta*, predvsem za sinhronizacijo posvetne zgodovine s svetopisemsko (prim. O'Daly 2004, 263). Med zgodnje uporabnike sta se na Zahodu prištevala še, seveda, Hieronim in Pavlin iz Nole (Croke 1983, 126). Ob povedanem je zanimivo, da so ob sestavljanju zbornika Kronografa iz leta 354 za prevod in nadaljevanje izbrali starejšo Hipolitovo kroniko (Zecchini 1993, 18). Verjetno bo res držalo, da je bilo Evzebijovo delo za marsikoga prezahtevno in premalo ideološko, ker so bile prej in pozneje običajne apologetske tendence potisnjene precej v ozadje, ne glede na izvor v apologetski tvornosti. Predvsem zato ni obveljal začetek z Abrahamom, pa tudi tistega, čemur Momigliano pravi »milenaristične sanjarije«, v zahodni kronografiji po Evzebiju ni bilo (vsaj kmalu ne) konec (Momigliano 1963, 63).

HIERONIMOV UNIČUJOČI PRIKAZ KONSTANTINA

Čeprav se je cerkveni učitelj iz Stridona, kot sem omenil zgoraj, menda resno ukvarjal z mislijo, da bi napisal obsežno cerkveno ali celo univerzalno zgodovino Orozijevega kova (kajpak s podloženo krščansko interpretacijo), kar je bil del programa njegovega sponzorja, škofa Damaza, je na celotno zahodno zgodovino pisje vplival predvsem s *Kroniko*, ki jo je prevedel in priredil okrog leta 380 in z njo na Zahodu pometel s poprejšnjim kronografskim izročilom, temelječim na istovrstnem Hipolitovem delu in vidnim še v delu Kronografa iz leta 354 (Zecchini 2003, 319).

Eno najzanimivejših odstopanj od Evzebija v njej predstavlja portret cesarja Konstantina Velikega. Podoba cesarja, doma z območja današnjega Niša, je v Hieronimovem besedilu bistveno drugačna kot pri Laktanciju in pomeni najbrž največjo degradacijo tega običajno vendarle pozitivnega lika v latinskem krščanskem zgodovinopisju pozne antike. Temu ne botruje le objektivni ton

piščeve pripovedi, v kateri je nasploh malo privzdignjene govorice, marveč prejkone njegov nasploh odklonilni odnos do Konstantinove osebe. Ključ zanj je skrit v predzadnji s Konstantinom povezani notici, kjer je moč brati: *Constantinus extremo vitae suae tempore ab Eusebio Nicomedensi episcopo baptizatus in Arrianum dogma declinat a quo usque in praesens tempus ecclesiarum rapinae et totius orbis est secuta discordia*⁷ (Hieronymus, *Chronicon* (ed. R. Helm) 234 a). Človeka, ki je pri Laktanciju v *Smrtih pregnanjcev* označen z epitetom *sanctissimus* in ki naj bi po Božjih uredbah s svojim vzponom na oblast poskrbel za najsrečnejši dan svetovne zgodovine, Hieronim dobrega pol stoletja pozneje vsaj posredno šteje za krivca za to, da nesloga in druge tegobe, povezane z arijansko zmoto, trajajo še v njegov čas. Če je tako, do njega nikakor ni treba biti prizanesljiv niti ob prikazovanju drugih, poprejšnjih dogodkov.

Nič kaj obetaven ni že Konstantinov vstop v *Kroniko*. Pisec namreč doda nelaskavo podrobnost, o kateri Laktancij kajpak ne pove ničesar: *Constantius XVI imperii anno diem obiit in Brittannia Eboraci. Post quem filius eius Constantinus ex concubina Helena procreatus, regnum invadit*⁸ (prav tam., 228 g). Kaj naj od takega človeka pričakujemo? Hieronim ga sicer šteje za edinega pobudnika rehabilitacije kristjanov (Helm 230 c: *Pax nostris a Constantino reddita*) – Licinijev čas je pač že davno minil in v *Kroniki* večkrat dostojno konkurira velikim pregnanjcem kristjanov – a na tej točki je pozitivnega hkrati že konec. S podtoni da prevajalec Svetega pisma v latinščino vseskozi vedeti, kaj si misli o nekdanji zvezdi svojih predhodnikov. Da bralec ne bi bil v zmoti, mobilizira celo osovraženega Licinija, ko se priduša nad Konstantinovo verolomnostjo (ki jo navsezadnje od krivoverca tudi pričakuješ): *Licinius Thessalonicae contra ius sacramenti privatus occiditur* (Helm 231 b; prim. o tem Demandt 2007, 89). Konstantinove krvoločnosti pa še kar ni konec, saj se ne ustavlja niti pred umorom sina in nečaka, kar za nameček opravi *crudelissime* (Helm 231

d); zanimivo je, da se ob poročanju o enaki Favstini usodi (ibid., 232 a) pisec kakršnemu koli sočutje zbujajočemu dostavku odreče.

A vtis je že dovolj močan. Od velikega Konstantina vzornika Evzebijja ostane kaj malo. Najbrž so bili v času Hieronimovega pisanja *Kronike* še preveč živi spomini na nedavne ekscese cesarja Valenta, ko je arijanstvo (ali bolje tako imenovano arianstvo) še zadnjič resno dvignilo glavo in ob tem so se morala z vso ostrino sprožiti tudi vprašanja o njegovih prvih letih. Od tod pa ni bilo več daleč do točke, ko je Konstantinova starostna zmota (to je bila z vidika katolikov, kajpak) prav zlahka zasenčila njegove zasluge, do katerih državljani tako ali drugače krščanskega cesarstva niso več imeli spoštljivega odnosa cesarjevih sodobnikov. Poznejši krščanski zgodovinarji sicer Hieronimove ostrine niso več ponovili, je pa zelo odmevala vsaj pri Oroziju, na katerega je Hieronim nasploh precej vplival. Morda mu je tudi navdihnil zamisel, da spiše univerzalno zgodovino, ki je postala znana kot *Zgodovina proti poganom*. Če je tako, gre za Hieronimov prispevek h krščanskemu zgodovinopisju v pozni antiki, ki se lahko celo kosa s tistim, da je sestavil referenčno kroniko kristjanov v zahodni polovici cesarstva.

LITERATURA

Chesnut, Glenn F. 1986. *The First Christian Histories. Eusebius, Socrates, Sozomen, Theodoret and Evagrius*. Macon: Mercer University Press.

Croke, Brian. 1983. *Origins of the Christian World Chronicle. History and Historians in Late Antiquity*. B. Croke in A. M. Emmett (ur.). Sydney: Pergamon Press. 116-131.

Demandt, Alexander. 2007. *Die Spätantike. Das Römische Reich von Diocletian bis Justinian 284-565 n. Chr., Handbuch der Altertumswissenschaft III.6*. München: C. H. Beck.²

Fuhrmann, Manfred. 1998. *Rom in der Spätantike. Porträt einer Epoche*. München-Zürich: Artemis & Winkler.

Inglebert, Hervé. 1996. *Les Romains Chrétiens face à l'histoire de Rome. Histoire, christianisme et romanités en Occident dans l'Antiquité tardive (IIIe-Ve siècles)*. Collection des Études Augustiniennes, Serie Antiquité 145. Pariz (Paris): Institut d'Études Augustiniennes.

Luthar, Oto et al. (ur.). *Zgodovina historične misli. Od Homerja do 21. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Meinhold, Peter. *Geschichte der kirchlichen Historiographie I*. Freiburg-München: Verlag Karl Alber.

Momigliano, Arnaldo. 1963. Pagan and Christian Historiography in the 4th Century AD. *The Conflict between Paganism and Christianity in the Fourth Century*. A. Momigliano (ur.). Oxford: Oxford University Press. 57-79.

O'Daly, Gerard. *Augustine's City of God. A Reader's Guide*. Oxford: Oxford University Press.

Rohrbacher, David. 2002. *The Historians of Late Antiquity*. London-New York: Routledge.

Winkelman, Friedhelm. 2003. Historiography in the Age of Constantine. *Greek and Roman Historiography in Late Antiquity: Fourth to Sixth Century*. G. Marasco (ed.). Leiden-Boston: Brill. 3-39.

Zecchini, Giuseppe. 1993. *Ricerche di storiografia Latina tardoantica*. Rim (Roma): L'Erma di Bretschneider.

Zecchini, Giuseppe. 2003. Latin Historiography: Jerome, Orosius and the Western Chronicles. *Greek and Roman Historiography in Late Antiquity: Fourth to Sixth Century*. G. Marasco (ed.). Leiden-Boston: Brill. 319-345.

¹ Izdajo besedila je oskrbel T. Mommsen v *Chronica minora* I, MGH AA 9, 13-148. Dodatki so objavljeni v T. Mommsen, *Gesammelte Schriften* 7, Berlin 1909, 536-579.

² Za izdajo besedila gl. *Gli uomini illustri*, ed. A. Ceresa-Gastaldi, Firenze (Firenze) 1988.

³ Eusebius, HE 6,7.

⁴ Za izdajo fragmentov gl. zdaj *Chronographiae: Extant Fragments*, ed. M. Wallraff et al., GCS NF 15, Berlin 2007.

⁵ Za izdajo Hipolitove kronike gl. Hyppolitus, *Werke IV: Chronicon*, ed. R. Helm, GCS 46, Berlin 1955.²

⁶ *Comm. in Daniel* 4,9,3. Za izdajo besedila gl. Hyppolitus, *Werke I: Kommentar zu Daniel*, ed. M. Richard, GCS NF 7, Berlin 2000.²

⁷ Konstantin v zadnjem obdobju svojega življenja, potem ko ga je krstil nikomedejski škof Evzebij, zapade v arijanske nauke, zaradi katerih se vse v naš čas vlečejo plenjenja cerkva in nesloga po vsem svetu.

⁸ Konstancij je v šestnajstem letu svoje vlade umrl v Eboraku v Britaniji. Za njim oblast prevzame njegov sin Konstantin, ki ga je imel s prirežnico Heleno.

Hieronim z levom, ki so ga z menihi sprejeli in mu izdrli trn iz šape, da bi se naučili gostoljubnosti

**Ker pa je jeziti se človeška slabost in ne delati krivice krščanska krepost,
se vračam k prejšnji navadi in te zopet prosim: bodi prijatelju prijatelj in služabnik
privošči služabniku besedo. (Pismo 12.4)**